

DR. LUKÁCS KRISZTINA

főtanácsadó

Alkotmánybíróság

BÜNTETŐJOGUNK SZEREPE A XXI. SZÁZAD VÁLSÁGAINAK KEZELÉSÉBEN

<https://doi.org/10.61382/MJE-Ertekezesek.2023.Lukacs.79>

1. Bevezetés

Az elmúlt évek kétségtelen tapasztalata, hogy mind egyénileg, mind társadalmi szinten újabb veszélyekkel, bonyodalmakkal kell szembe néznünk. A 2008-as gazdasági világválság olyan erővel kényszerítette térde az államokat, amelyre hosszú ideje nem volt már példa. Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én végrehajtott, majd az azt követő terrortámadások ráébresztettek bennünket, hogy állandó fenyegetettségben kell élnünk. Az új évezred második évtizedének közepére Európában a tömeges bevándorlás nyomta rá a bélyegét. Majd 2019 végén felütötte fejét a koronavírus-járvány, amely néhány hónap elteltével korábban soha nem látott módon és mértékben bénította meg a világot. Még ki sem lábaltunk a járványból, amikor Oroszország Ukrajna ellen fordult és Európában háború kezdődött, amely azóta is tart.

Mindezek az események kibillentették az államokat egyensúlyi helyzetükből és változatos eszközök alkalmazását kívánták meg annak érdekében, hogy a megrázó kódtatás következményei ellensúlyozhatók, a bekövetkezett károk orvosolhatók legyenek.

Jelen tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogy ezen eszközök palettáján mennyiben és miért kapott helyet a büntetőjog. Miként hatottak ezek a váratlan helyzetek a hazai büntetőjogi szabályozásra és a büntető igazságszolgáltatásra? Igyekszem továbbá feltárni azon összefüggéseket, amelyek a büntetőjog területére eső beavatkozás és reakció sajátosságait adják.

2. A büntetőjog funkciója általában és a válságokhelyzetek kontextusában

A büntetőjog válságkezelésben betöltött szerepét vizsgálva az adott jogterületnek a társadalom megszervezésében és működésében vállalt eredeti feladatából érdemes kiindulni. Könyvtárnyi irodalom szól a büntetőjog és a büntetőjog-tudomány

történeti fejlődéséről, a büntetőjognak a jogágak rendszerében betöltött helyéről, forrásairól, alapelveiről, a szabályozás értelmezésének módszereiről és annak részletes és értékeléséről. Némiképp szűkebb szakirodalmi bázis áll rendelkezésünkre annak meghatározására, hogy mi a büntetőjog funkciója vagy feladata.

2.1. A büntetőjog védelmi jellege

A hazai tankönyvi és szakkönyvi irodalmat áttekintve ebben a tárgykörben az alábbi meghatározásokat találjuk.

SZABÓ ANDRÁS¹ gondolati alapvetésként rögzíti, hogy el kell dönteni, mi a büntetőjog társadalmi szerepe. Ez pedig attól függ, hogy miként határozza meg a büntetőjog viszonyát az állam alkotmányos-közjogi rendszeréhez és politikai rendszeréhez. Álláspontja szerint „[a] büntetőjog demokratikus eszköz a bűnözés elleni társadalmi küzdelemben: olyan eszköz, amely demokratikus, történelmileg igazolt kulturális-politikai értékek hordozója. Ennek a sajátosságnak alapján nemcsak a beavatkozás eszköze az egyén életébe, hanem egyúttal a büntettek magna chartája is.”² Ebben a minőségében pedig „[a] büntetőjog társadalmi funkciója a büntettek jogi megtorlása és a megtorlás által a normák érvényességi tudatának fenntartása.”³ A büntetőjog megtorló jellege ellenére a társadalom működésének szükséges része, mégsem jelenti a megoldást valamennyi társadalmi problémára. „A normák érvényességének megtorlás útján való fenntartására még akkor is szükség van, ha egyébként megtaláltuk volna a bűnözés megelőzésének csodaszerét. [...] A büntetőjog [ezzel együtt] nem alkalmas társadalmi problémák megoldására.”⁴

FÖLDVÁRI JÓZSEF megfogalmazásában „[a] büntetőjog feladata a legáltalánosabb értelemben megegyezik a többi jogág feladatával: a társadalom érdekeinek megfelelő helyzet fenntartása, illetőleg megvalósítása. [...] A büntetőjog elsődleges feladata tehát védelmi jellegű [...]”⁵

BÉKÉS IMRE értelmezésében a büntetőjog abban különbözik az egyéb jogágaktól, hogy míg azok jogilag jelentős életviszonyokat hoznak létre, módosítanak, szüntetnek meg stb., addig a büntetőjog szabályai nem szabályoznak életviszonyokat, nem keletkeztenek jogokat és kötelezettségeket. „A büntetőjog a más jogágakban

¹ SZABÓ ANDRÁS: *A büntetőjog reformja*. Budapest, G&G, 1992, 3.

² SZABÓ: i. m., 19.

³ SZABÓ: i. m., 39.

⁴ SZABÓ: i. m., 45.

⁵ FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Magyar Büntetőjog Általános rész*. 4. Változatlan kiadás, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1995, 18.

szabályozott életviszonyokat, jogviszonyokat oltalmazza.”⁶ Ilyen módon a büntetőjognak Békés Imre megítélése szerint is elsődlegesen védelmi funkciója van.

Hasonló álláspontot képviselt HORVÁTH TIBOR, aki szerint „[a] büntetőjog funkciójában, szabályozási módjában, és céljában alapvetően különbözik más jogágazatoktól. Míg a jogágazatok többségét meghatározott társadalmi és életviszonyok rendezése jellemzi, addig a büntetőjog alapvető funkciója e viszonyok védelme.”⁷ A büntetőjog feladatként továbbá a társadalmi együttélés rendjének védelmét nevesítette a társadalomra káros vagy veszélyes cselekményekkel szemben.⁸

WIENER A. IMRE és LIGETI KATALIN értelmezésében „[a] modern korban az állam a büntetőhatalmat a társadalom számára alapvető értékek, érdekek védelmére használja, s ezt a hatalmat az emberi jogi egyezmények által megszabott keretek között gyakorolhatja.”⁹

GELLÉR BALÁZS és AMBRUS ISTVÁN úgy vélik, hogy „a büntetőjog feladata nem más, mint a jognak a feladata, azaz a jövőnek a biztosítása a társadalmi viszonyokban (ahogy azt a természettudományok teszik a fizika világában), vagyis az emberi magatartások kiszámíthatóvá tétele. Mint a jogrendszer zárköve [...] a büntetőjog biztosítja végső soron minden jogviszony érvényesülését, és így a jognak mint társadalmi szellemi valóságnak végső biztosítója.”¹⁰ Nézetük szerint a büntetőjog ilyen módon a társadalmi minimálmorált közvetíti.

Jogállamban a büntetőjogi beavatkozással szemben alapvető követelmény, hogy szükséges és arányos legyen – idézi JAREBORG-ot AMBERG ERZSÉBET és PALLAGI ANIKÓ a büntetőjog funkcionális vizsgálata során. A szerzőpáros megállapítása értelmében ennek egyik alapvető megfogalmazása az *ultima ratio* elve.¹¹

A fenti definíciók közös nevezőjeként a büntetőjog védelmi jellege emelhető ki. Emellett a büntetőjog olyan eszköz, amelyet az állam a rendelkezésére álló egyéb eszközök alkalmatlanságát vagy eredménytelenségét követően, végső biztosítékként vehet igénybe. Ez utóbbi sajátosságot emelte ki az Alkotmánybíróság is, amikor működésének kezdetén állást foglalt arról, hogy „[a] büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio*. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen.”¹² Ebből is fakadóan „demokratikus jogállamban a bün-

⁶ BÉKÉS IMRE (szerk.): *Büntetőjog Általános rész*. Budapest, HVG-Orac, 2002, 20.

⁷ HORVÁTH TIBOR (szerk.): *Magyar büntetőjog Általános rész*. Budapest, Complex, 2007, 26.

⁸ HORVÁTH: i. m., 25.

⁹ WIENER A. IMRE (szerk.): *Büntetőjog Általános rész*. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2002, 14.

¹⁰ GELLÉR BALÁZS – AMBRUS ISTVÁN: *A magyar büntetőjog általános tanai I*. Budapest, ELTE Eötvös, 2019, 21–22.

¹¹ AMBERG ERZSÉBET – PALLAGI ANIKÓ: Mire jó a büntetőjog? Célszerűségi megfontolások kontra *ultima ratio*. *Belügyi Szemle*, 2021/1. szám, 45. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.1.2>

¹² 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 176.

*tető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása.*¹³ Az Alkotmánybíróság több határozatában hangsúlyozta, hogy a büntető hatalom gyakorlása, a büntetőjogi felelősségre vonás az állam alkotmányos kötelezettsége.¹⁴ „A bűnüldözés kizárólagos joga egyben a büntető igény érvényesítéséről való gondoskodás kötelezettségét jelenti.”¹⁵ „Az állami büntetőigény érvényesítésének a szükségessége és a kötelezettsége az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiságból levezethető követelményekből fakad.”¹⁶

2.2. A büntetőjog szerepe a válságok kezelésében

A büntetőjog általános funkciójából kiindulva immáron feltehetjük azt a kérdést is, hogy vajon betölt-e szerepet, és ha igen, milyen szerepet tölthet be ez a jogterület a válságok kezelésében. Ezen kevesek által vizsgált szerepválasztással összefüggésben kifejtett, alábbi szakirodalmi álláspontok arra engednek következtetni, hogy ilyen összefüggés fennáll.

NÉMETH IMRE szerint „[a] büntetőjogi jogalkotás az utóbbi években jelentősen előtérbe került, alkalmazási gyakorlata megnövekedett.” Ennek okát abban látja, „hogy egyes – akár időszakos – társadalmi problémákat, szükségleteket ad hoc büntetőjogi jogalkotással kíván a jogalkotó megoldani.”¹⁷ „[Ú]gy tűnik, hogy a jogalkotás a büntetőjogot inkább ratio universalis-ként, azaz minden problémát megoldó általános eszközként kezeli.”¹⁸

BÉKÉS ÁDÁM írta 2018-ban, a társadalmi változásokat kifejezetten büntető eljárásjogi kontextusból szemlélve, hogy a „2008. évi válság óta jól kézzelfogható igény alakult ki a jogkereső állampolgárok és a jogi személyek irányából a hatékony (vagy annak vélt) büntetőeljárás iránt. [...] Egyre többször tapasztalhatjuk, hogy a gazdasági viták eldöntésének a kihallgató-szoba lesz a helye, miközben a sérelmet szenvedő abban bízik, hogy a szabadságvesztés rémítő lehetősége jobb belátásra fogja bírni ellenfelét.”¹⁹ Békés következtetése szerint a polgári jogviták és a büntetőjog által

¹³ 40/1993. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1993, 288, 289.

¹⁴ 715/D/1994. AB határozat, ABH 1997, 584, 588.; 5/1999. (III. 31.) AB határozat, ABH 1999, 75, 83.

¹⁵ 40/1993. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1993, 288, 289.

¹⁶ 7/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [30].

¹⁷ NÉMETH IMRE: Prevenció, avagy a büntetőjog funkcióváltása. *Jog-Állam-Politika*, 2019/3. szám, 131.

¹⁸ NÉMETH: i. m., 132.

¹⁹ BÉKÉS ÁDÁM: *A mostohagyerek álma – lehet-e önálló eljárásjogi sértett-fogalom?* In: Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, *Acta Juridica et Politica* Tom. LXXXI. Szeged, 2018, 122.

értékelhető cselekmények közötti határ egyre halványabb és sokszor összemosódik, amely tendencia ellentétes a jogállami büntetőjog ultima ratio elvével.

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ a büntetőjog és a gazdasági válságok összefüggése kapcsán mutatott rá arra, hogy a büntetőjognak a gazdaságpolitikai lépéseket támogató módosítása *„nem feltétlenül pozitív jelenség, hiszen a büntetőjognak viszonylagos állandóságot kellene mutatnia.”*²⁰

Ezen szakirodalmi megközelítések értelmében tehát a jogalkotó a válsághelyzetekre adott reakció keretében a büntetőjogi szabályozás eszközrendszerét is segítségül hívja. Azt, hogy erre a gyakorlatban miként kerül sor, azáltal ismerhetjük meg, ha áttekintjük a közelmúlt válságidőszakaiban a büntetőjog területét érintően bekövetkezett változásokat, a jogalkotás által valamely válságra hivatkozással eszközölt módosításokat. Ilyen módon feltárhatjuk a büntetőjognak a válságok kezelésében az elmúlt időszakban ténylegesen szánt szerepet.

A továbbiakban erre teszünk kísérletet, áttekintve a büntetőjogi szabályozást érintő jogszabályi módosításokat az elmúlt mintegy másfél évtized krízishelyzeteivel összefüggésben.

3. A büntetőjog szerepe a közelmúlt válságidőszakaiban

A 2008-as gazdasági világválságból éppen, hogy kilábalni kezdtünk, amikor a migrációs válság első intő jeleit tapasztalhattuk. Ezzel párhuzamosan gyűrűzött be a mindennapjainkba a világban előforduló terrortámadások által okozott fenyegetettség érzése, amelyet rövid idővel egy igazán jelentős sokkhatást kiváltó krízis, a koronavírus járvány követett. A hétköznapi nyugalma éppen kezdett visszatérni, amikor a szomszédos Ukrajnában háború tört ki. Mindezek az események alkalmat kínálnak a büntetőjog területét érintő jogszabályi változások vizsgálatára a válságidőszakok kontextusában.

3.1. Gazdasági világválság

„Sokak szerint sikerült megalkotnunk a 28 tagú Európai Unió legszigorúbb büntető kódexét. [...] A szigorítások egyik oka a 2008-tól kibontakozó, és Magyarországot az átlagnál erősebben sújtó gazdasági válság volt. Ilyen szituációkban a kormányon lévő politikai erők – politikai hovatartozástól függetlenül – a büntetőjog szigorítá-

²⁰ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1. szám, 19.

sával (is) szoktak reagálni”²¹ – írja Gál István László a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kölcsönhatásait elemző munkájában. Ehhez hozzáteszi, hogy „közel 150 év óta mutatnak ki összefüggéseket a kutatók a gazdasági válságok és a bűnözés alakulása között.”²² „[A] büntetőjogi szabályok szigorítása és enyhítése, mint állandóan váltakozó folyamat összefüggést mutat a gazdasági válságjelenségekkel is. [...] Magyarországon a gazdasági recessziókat követően kisebb-nagyobb késéssel mindig a büntetőjog szigorításával, mint kriminálpolitikai eszközzel próbálta a gazdaságpolitikai lépéseit támogatni a törvényhozó.”²³ Ilyen megközelítésben tehát a gazdasági válság egyértelműen olyan jelenségnek tekinthető, amely a jog egyéb területei mellett a büntetőjogi eszközök alkalmazását is aktivizálja.

Ezen következtetéssel összecseng a Btk. végső előterjesztői indokolása, amely az általános részében a rend helyreállítása, valamint az állampolgárok biztonságérzetének a javítása egyik eszközeként azt határozta meg, „ha szigorú törvények születnek, amelyek minden jogkövető állampolgárnak védelmet garantálnak, a bűnelkövetők számára azonban hatékony és visszatartó erejű büntetést helyeznek kilátásba. Az új Büntető Törvénykönyvvel szembeni egyik legfontosabb elvárás tehát a szigorúság [...]. [...] A végső cél, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött »zárókő« szerepét.”²⁴

A jogalkotó szándéka tehát a büntetőjogi szabályozás módosításával a megbomlott rend és megrendült biztonság helyreállítására irányult. Az indokolás nem szól ezen viszonyok kialakulásának okairól, ugyanakkor a gazdasági válságot követő időszakban a két jelenség közötti összefüggés logikusan feltételezhető. Ezért úgy vélem, hogy a jogalkotó szándéka a 2008-as gazdasági világválság hatásainak büntetőjogi eszközökkel történő kezelésére a fentiekkel alátámasztható.²⁵

3.2. Migrációs válság

BARTKÓ RÓBERT fogalmazza meg, hogy „2015-ben hazánkat gyakorlatilag váratlanul érte az a migrációs hullám, amely mind minőségében, mind pedig méreteit

²¹ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kölcsönhatásai. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 1. kötet, 298.

²² GÁL (2019): i. m., 298.

²³ GÁL (2012): i. m., 19.

²⁴ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről, Általános indokolás, I. Az új törvény megalkotásának alapvető indokai, annak tartalmi iránya.

²⁵ A gazdasági válságok és a büntetőjog összefüggéseiről lásd GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: *A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései*. Budapest, OKRI Szemle, 2. kötet, 2012, 118–128.

illetően új korszak kezdetét jelezte a migráció európai történetében.”²⁶ Ezzel a megállapítással közel tíz év távlatából is egyet kell érteni. Az Európába és így hazánkba is érkező menekültek létszáma akkor is messze meghaladta, és azóta is meghaladja a korábban e téren tapasztaltakat.

A határátlépések számának erőteljes növekedésére a jogalkotó gyorsan és hatékonyan kívánt reagálni. Ahogyan MADAI SÁNDOR utal rá: „a kormány több eszközzel kívánta meggátolni, hogy hazánk tranzitországgként funkcionáljon, s megelőzze az illegális migráció okozta biztonsági deficitet Magyarország területén [...]”.²⁷ Ezen jogi eszközök a hazai jogrendszer széles körét érintették. „A migráció élénkítése számos dilemmát vetett fel a jelenség kezelésével kapcsolatban.”²⁸

Az ezekre szánt válaszokat a jogalkotó az egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról szóló, 2015. szeptember 15-én kihirdetett 2015. évi CXL. törvényben foglalta össze. A jogszabály végső előterjesztői indokolása is kiemeli, hogy „[m]ivel a migráció, különösen annak törvénytelen formái komoly gazdasági megterhelést jelentenek az ország számára, indokoltá vált a probléma megoldásának több szempontú vizsgálata, amely az érintett jogszabályok módosítását vonja maga után.”²⁹ Ezen szempontok között a büntetőjog is megjelent.

A módosítás a Btk., a Be. és a Bv. tv. rendelkezéseit is érintette. Ezek köréből említést érdemel, hogy az államhatár védelmére szolgáló létesítmények megrongálását a jogalkotó olyan veszélyes magatartásként értékelte, hogy *sui generis* büntetőjogi szankcionálását is indokoltnak ítélte. A módosítás részletes indokolása értelmében „[a]z illegális migrációhoz kapcsolódó kriminalitás, e cselekmények közrendet és közbiztonságot fokozottan veszélyeztető volta igazolja, hogy akár a legszigorúbb közhatalmi eszközökkel, azaz a büntetőjogi szankcionálás útján is szembe kell szállni e jogellenes magatartások súlyosabb elkövetési alakzataival. Erre figyelemmel a Btk.-nak a közigazgatás rendje elleni bűncselekményeket tartalmazó fejezete kiegészül három új tényállással.”³⁰ Ezek: a határátlépés (Btk. 352/A. §), a határátlépés megengedése (Btk. 352/B. §) valamint a határátlépéssel

²⁶ BARTKÓ RÓBERT: Gondolatok a határátlépés büntetőjogi szabályozásáról. *Jog-Állam-Politika*, 2019/1. szám, 101.

²⁷ MADAI SÁNDOR: A „tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet” kezelésének büntető anyagi jogi eszközei hazánkban. In: HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk): *A migráció büntetőjogi hatásai*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2016, 245.

²⁸ AMBERG ERZSÉBET: Migráció, büntetőjog, ultima ratio. In: HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk): *A migráció büntetőjogi hatásai*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2016, 203.

²⁹ 2015. évi CXL. törvény indokolása egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról, Általános indokolás.

³⁰ 2015. évi CXL. törvény indokolása egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról, Részletes indokolás, A 31. §-hoz.

kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C. §). A Be. módosításának a célja továbbá az indokolás szerint az volt, hogy a határárral kapcsolatos bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások minél hamarabb érdemi döntéssel végződjenek. Az egyéb módosítások pedig a szabályozás összhangjának a biztosítását szolgálták.

A szabályozást értékelve emelte ki HAUTZINGER ZOLTÁN, hogy „[a]z államhatár jogellenes átlépésének kriminalizációjával összefüggő gondolkodás – immár a hatályos büntető törvénykönyv módosításával – a 2015. esztendőben tapasztalt irreguláris migráció erősödésével új életre kelt.”³¹

A Btk.-t a bevándorlás elleni küzdelem keretében 2018. július 1-i hatállyal³² ismét módosította a jogalkotó, és a 353/A. §-ban önálló törvényi tényállásként bevezette a jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása bűncselekményt. A módosító jogszabály végleges előterjesztői indokolásához fűzött általános indokolás rámutatott: „[a] kormány álláspontja szerint a magyarok mind az április 8-ai országgyűlési választáson, mind az elmúlt években lezajlott nemzeti konzultációkon, mind a 2016-os kvótanépszavazáson egyértelművé tették: nem akarják, hogy Magyarország bevándorlóországgá váljon. Ez az akarat a magyar kormányt is kötelezi. Határozott álláspontunk, hogy a bevándorlás súlyos kockázatokat jelent, éppen ezért nemzetbiztonsági kérdés.”³³ A részletes indokolás kiemelte, hogy a Btk. módosítását és az új tényállás beiktatását a jogellenes bevándorláshoz kapcsolódó szervezői, támogató tevékenység jellegének megváltozása és hatásainak fokozott veszélye indokolta.

Az új tényállás Alaptörvénnyel való összhangját alkotmányjogi panasz alapján megvizsgálta az Alkotmánybíróság. A 3/2019. (III. 7.) AB határozat rendelkező része a Btk. 353/A. § (1) bekezdésének értelmezésénél és alkalmazásánál irányadó alkotmányos követelményt állapított meg az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján. Ennek értelmében a konkrét tényálláson alapuló büntetőjogi felelősségre vonás nem terjedhet ki az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét teljesítő, önzetlen, a tényállásban tiltott céllal összefüggésben nem álló magatartásokra. Az alapul fekvő alkotmányossági vizsgálat eredményeként az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy evidencia, miszerint a Btk. új tényállása csak az abban foglalt célzatos magatartásokat rendeli büntetni, és nem más,

³¹ HAUTZINGER ZOLTÁN: Büntetőjogi tényállások a külföldiség és a migráció vonzásában. In: HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk): *A migráció bűnügyi hatásai*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2016, 191.

³² Egyes törvényeknek a jogellenes bevándorlás elleni intézkedésekkel kapcsolatos módosításáról szóló 2018. évi VI. törvény 11. §.

³³ 2018. évi VI. törvény indokolása egyes törvényeknek a jogellenes bevándorlás elleni intézkedésekkel kapcsolatos módosításáról, Általános indokolás.

vagyis az új tényállás hatálya nem terjedhet ki az egyéb, az alkotmányos követelményben körülírt magatartásokra. Hozzátette, hogy az új szabállyal kapcsolatban a bírói gyakorlatra tartozik annak meghatározása, hogy milyen körülmények között lehet valamely szervező tevékenységet humanitárius segítségnyújtásnak tekinteni, a segítségnyújtás milyen formáit nem lehet büntetni.³⁴ Mindennek eredményeként az Alkotmánybíróság az indítványt elutasította. Azzal együtt azonban a büntetőjogi büntetéssel fenyegetés súlyára tekintettel a jogbiztonság érdekében, hivatalból eljárva szükségesnek látta az új Btk. tényállás Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével összhangban álló értelmezésének megerősítését alkotmányos követelmény formájában.³⁵

Összegezve a fentieket, álláspontom szerint közvetlen összefüggés tárható fel a migrációs válság jogalkotói kezelése és a büntetőjogi szabályozást az adott időszakban érintő módosítások között.³⁶ AMBERG ERZSÉBET ezen jogalkotói választat érintően arra figyelmeztet, hogy „a büntetőjog mint a magatartásszabályozás jogi eszközrendszerében fellelhető legszigorúbb közhatalmi eszköz igénybevétele a végső esetben, végső eszközként ajánlatos”³⁷ a migráció kezelésében is.

3.3. Terrorfenyegetettség

Röviddel a migrációs válsághelyzet kezelésére szolgáló jogszabályi rendelkezések bevezetését követően az alkotmányozó az Alaptörvény módosítása mellett döntött, méghozzá annak okán, hogy „a transzatlanti térség, Európa és benne Magyarország biztonsági környezete gyökeresen megváltozott.”³⁸ A módosítás a különleges jogrendi szabályokat egy új esetkörrel, a terrorveszélyhelyzettel egészítette ki. A módosítás – ahogyan arra Hautzinger Zoltán rámutatott – élénk vitát váltott ki politikai és szakmai körökben egyaránt, különösen a tekintetben, hogy szükséges volt-e

³⁴ Indokolás [81].

³⁵ Indokolás [83].

³⁶ A határozár tiltott átlépése bűncselekménykritikai-szemponitú elemzéséről lásd BARTKÓ: i. m., 104–109. A Btk. migrációs válsággal összefüggő új tényállásairól lásd MADAI: i. m., 246–254. A 2015-ös migrációs válságot követő időszakban az ítélkezési gyakorlat elemzéséről az embercsempészés bűncselekmény vonatkozásában lásd PÓCZIK SZILVESZTER – BOLYKI ORSOLYA – SÁRIK ESZTER: Migrációs válság, embercsempészés, büntetéskiszabás. *Ügyészek Lapja*, 2019/6. szám, 35–57. A migráció büntetőjogi eszközökkel történő kezelésének indokoltságáról az ultima ratio elve tükrében lásd AMBERG: i. m., 206–213.

³⁷ AMBERG: i. m., 214.

³⁸ Magyarország Alaptörvényének hatodik módosítása indokolása (2016. június 14.), Általános indokolás

a különleges jogrendi helyzetek számának a bővítése a terrorizmussal összefüggésben.³⁹

Ezen vitás kérdések elemzése elsősorban alkotmányjogi kontextusból végezhető el. A módosításnak ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatás szempontjából is volt említést érdemlő hozadéka. A terrorveszélyhelyzet ugyanis az akkor hatályos, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény rendkívüli intézkedéseket szabályozó fejezetében is megjelent, mint olyan különleges jogrendi helyzet, amelynek idején – egyebek mellett – a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás szabályai széles körben rendeleti úton alakíthatók.

Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása utóbb átalakította a különleges jogrend alkotmányos szabályozását. Ennek következtében a terrorveszélyhelyzetre irányadó rendelkezések 2022. október 31-én hatályukat veszítették.⁴⁰

A fentiekre figyelemmel egyet lehet érteni NAGY FERENC-el, aki a terrorveszély és a terrorcselekmények büntetőjogra gyakorolt hatását egyértelműen igazolhatónak ítélte. Azt érintően kifejtette: „[a] 2001. szeptember 11-i támadás következményeként a szervezett bűnözés fenyegetési foratókönyve a nemzetközi terrorizmussal egészült ki, amely a szervezett bűnözésre mintegy ráérétegződött. Következésképpen azt kell feltételezni, hogy ezzel a büntetőjog hatókörének tartós kiterjesztése, a büntetőjog expanziója megmarad.”⁴¹

3.4. SARS-CoV-2 koronavírus-járvány

Néhány év elteltével a világ újabb fenyegetéssel találta szemben magát. 2019-ben megjelent, majd 2020 tavaszán az egész világot megbénította a SARS-CoV-2 koronavírus-járvány. Ezen válság kezdetének időszakában AMBRUS ISTVÁN azt jósolta, hogy „a büntetőjogász szakmai is kénytelen lesz állást foglalni olyan, egyébként ritkán előforduló eseményekről, mint a járvány kapcsán felmerülő, magasabb fokú társadalomra veszélyességi szintet képviselő jogsértések mikénti kezelése.”⁴² Rámutatott arra is, hogy a járvánnyal összefüggő következményeknek kriminogén ha-

³⁹ KISS BARNABÁS: Az alapjogok korlátozhatósága különleges jogrendben, különös tekintettel a (büntető-) igazságszolgáltatásra vonatkozó rendkívüli intézkedésekre. In: *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, Acta Juridica et Politica Tom. LXXXI., 2018, 563.

⁴⁰ Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (2020. december 22.) 11. cikk.

⁴¹ NAGY FERENC: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Budapest, Akadémiai, 2013, 127.

⁴² AMBRUS ISTVÁN: A koronavírus-járvány és a büntetőjog. *MTA Law Working Papers*, 2020/5. szám, 1.

tása is lehet, és nem kizárható, hogy a válság hatásaként „*ismét nőni fog a bűncselekmények száma*”.⁴³ Ma már tudjuk, hogy ezek a jóslatok helyesek voltak. Ahogyan DOMOKOS ANDREA fogalmaz: „[a] Covid-19-járvány olyan szintű fenyegetést jelentett, hogy az *ultima ratio* bevetését is indokoltnak vélték, így a Magyarországon bevezetett különleges jogrend idején büntető anyagi jogi, büntető eljárásjogi és büntetés-végrehajtási szabályok is módosultak.”⁴⁴

A hirtelen jött fenyegetésre adott reakcióként Magyarország Kormánya 2020. március 11-ei hatállyal, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére különleges jogrendet, veszélyhelyzetet hirdetett ki.⁴⁵ Röviddel ezt követően, 2020. március 30-i hatállyal jelent meg a koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény. A jogszabály preambulumában értelmében az Országgyűlés annak érdekében alkotta a törvényt, „*hogy a Kormány a Covid-19-fertőzés okozta tömeges megbetegedést okozó, 2020. évben bekövetkezett humánjárvány megelőzésére, illetve következményeinek elhárítására valamennyi szükséges rendkívüli intézkedést megtehesse*”.

A jogszabály végső előterjesztői indokolása az általános megállapítások körében maga mutat rá, hogy a Covid-19-fertőzés elleni küzdelem során előállt „*helyzet számunkra, magyarok számára nem ismeretlen, ugyanis ugyanezzel a feladattal néztünk szembe a pénzügyi szektor összeomlása elleni küzdelem, az árvízi védekezés és a bevándorlási válság kezelése kapcsán is*.”⁴⁶ Ez a megállapítás már önmagában előrevetítette a büntetőjogi eszközök alkalmazásának a lehetőségét az aktuális válság kezelésében. Így nem meglepő, hogy a nem túl terjedelmes jogszabály a büntető anyagi jogi szabályozást érintően jelentős módosításokat vezetett be.

3.4.1. A büntető anyagi jogi szabályozást érintő változások

A koronavírus elleni védekezésről szóló törvény a büntető igazságszolgáltatással összefüggésben egyrészt a Btk.-t a 322/A. §-ban új törvényi tényállással, a járványügyi védekezés akadályozása bűncselekménnyel egészítette ki, másrészt módosította a Btk. 337. §-a szerinti rémhírterjesztés tényállását. A részletes indoklás értelmében ezek a módosítások „*egyrészt a térben és időben konkretizálódó,*

⁴³ AMBRUS: i. m., 22.

⁴⁴ DOMOKOS ANDREA: Egyes, a járványhoz kapcsolódó büntetőjogi szabályok különleges jogrend idején, *Glossa Iuridica. Jog és vírus különszám*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 73.

⁴⁵ 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről.

⁴⁶ 2020. évi XII. törvény végső előterjesztői indokolása a koronavírus elleni védekezésről, Általános indokolás.

az egészségügyi törvényben ezzel összefüggésben kimondott járványveszély esetére ahhoz hasonló büntetőjogi védelmet nevesítenek, mint amilyen a közveszélyokozás esetén irányadó. Másrészt a járványnak az a következménye, hogy lényegében az ország bármely területén tömegesen felbukkanhat, és ezért a társadalom tömegei érzékenyebbek a vele kapcsolatos zavar és nyugtalanság keltésére alkalmas téves információkra, abban az esetben is a közveszéllyel egyező büntetőjogi védelmet igényel, ha a járvány megjelenése térben és időben még pontosabban nem konkretizálható.⁴⁷

A jogalkotó célja minderre tekintettel a járványügyi védekezés akadályozásának új tényállása esetében az volt, hogy büntetni rendelje a járvány jogilag és hatóságilag is kimondott veszélye esetén beinduló intézkedések végrehajtásának aktív akadályozását. Ehhez képest a rémhírterjesztés új, második alapesete a rémhírterjesztés elkövetési helyét kiterjesztette az egész országra. „Ezzel fejezhető ki a legvilágosabban, hogy az egész országot kimerítő védekezéssel összefüggésben a szólás-szabadság nem terjedhet ki a tudottan valótlan tények állítására, híresztelésére.”⁴⁸

A rémhírterjesztés tényállás módosítását az Alaptörvénnyel való összhang szempontjából megvizsgálta az Alkotmánybíróság. A 15/2020. (VII. 8.) AB határozat a tényállás újonnan beiktatott (2) bekezdéséhez alkotmányos követelményt fűzött. A határozat rendelkező része megállapította: a jogszabályhely „értelmezésénél és alkalmazásánál – az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése és XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján – alkotmányos követelmény, hogy a tényállás csak az olyan tény közlését fenyegeti büntetéssel, amelyről az elkövetőnek a cselekmény elkövetésekor tudnia kellett, hogy hamis, vagy amelyet maga ferdített el, és amely a különleges jogrend idején a védekezés akadályozására vagy megghiúsítására alkalmas.”⁴⁹

Az indokolás tételmondatai szerint: „[a] Btk. 337. § (2) bekezdése vizsgálatának eredményeként az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az indítványozó által felvetett aggályok nem megalapozottak. A Btk. új tényállása csak az abban foglalt szándékos magatartásokat rendeli büntetni és nem más, vagyis az új tényállás hatálya nem terjedhet ki a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatásra. Ehhez a hamis állítások terjesztése általában nem tartozik hozzá, mert az csak a cáfolatával együtt járulhat hozzá a demokratikus közvélemény alakításához. Összefoglalva: a Btk. 337. § (2) bekezdése szerinti rémhírterjesztés a közlések szűk körére vonatkozik: a tudottan hamis vagy elferdített tények nagy nyilvánosság felé közvetítését tiltja, de csak akkor, ha az különleges jogrend idején, legalább a védekezés akadályozására alkalmas módon történik, így az nem terjed ki

⁴⁷ 2020. évi XII. törvény végső előterjesztői indokolása a koronavírus elleni védekezéstről, Részletes indokolás, A 10. §-hoz.

⁴⁸ 2020. évi XII. törvény végső előterjesztői indokolása a koronavírus elleni védekezéstről, Részletes indokolás, A 10. §-hoz.

⁴⁹ Rendelkező rész 1.

*a demokratikus közvélemény alakításához szükséges szabad tájékoztatásra.*⁵⁰ Ezért az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panasz indítványt elutasította. Azzal együtt ugyanakkor „*a büntetőjogi büntetéssel fenyegetés súlyára tekintettel a jogbiztonság érdekében*”,⁵¹ hivatalból eljárva szükségesnek látta az új Btk. tényállás Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésével és XXVIII. cikk (4) bekezdésével összhangban álló értelmezésének a megerősítését alkotmányos követelmény formájában.

Látható, hogy az Alkotmánybíróságnak a rémhírterjesztés tényállása kapcsán folytatott vizsgálata struktúráját tekintve jelentős hasonlóságot mutat a jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása bűncselekmény tényállását érintően folytatott alkotmányossági vizsgálattal. Az alaptörvény-ellenesség megállapítására a taláros testület egyik esetben sem látott indokot, a jogbiztonság érdekében – és hivatalból eljárva – szükségesnek ítélte ugyanakkor a vizsgált szabályok Alaptörvénnyel összhangban álló értelmezésének megerősítését alkotmányos követelmény formájában.

3.4.2. A büntetőeljárás szabályokat érintő változások

A koronavírus elleni védekezésről szóló törvény elfogadását követően néhány nappal a Kormány a 45/2020. (III. 14.) Kormányrendeletben, a Kúria elnöke, az Országos Bírósági Hivatal elnöke és a legfőbb ügyész javaslatára 2020. március 15. napjával rendkívüli ítélkezési szünetet rendelt el.⁵² Ezt követően „[a], *megváltozott körülményekhez a Kormány a büntető igazságszolgáltatás területét számos részlet-szabályon keresztül igyekezett hozzáigazítani.*”⁵³

A koronavírus büntetőeljárásokra gyakorolt hatását értékelő tudományos cikkek szerzői kiemelik, hogy „[a] *pandémia alatt a (büntető) igazságszolgáltatás vonatkozásában több jogszabály született, amely az egyes eljárási szabályok általánostól eltérő alkalmazását, alkalmazásuk mellőzését tette lehetővé, adott esetben ideiglenes szabályozást vetett be annak érdekében, hogy a rendkívüli helyzet ellenére az igazságszolgáltatás továbbra is zavartalanul legyen képes működni.*”⁵⁴ Ezen törekvés jegyében született meg a 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje

⁵⁰ Indokolás [59]-[60].

⁵¹ Indokolás [62].

⁵² 45/2020. (III. 14.) Korm. rendelet az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (II.) 1. §.

⁵³ CZINE ÁGNES: A büntetőeljárás változásai a veszélyhelyzet idején. *Glossa Iuridica*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 59.

⁵⁴ OROSZ NOÉMI: A Covid-19 hatása a büntető igazságszolgáltatásra. In: AMBRUS ISTVÁN (szerk.): *Covid-19 és büntetőjog*, Budapest, ELTE Eötvös, 2021, 126.

alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről. A jogszabályban a jogalkotó „*mintegy 50 rendelkezés segítségével igyekezett a veszélyhelyzeti körülményekhez igazítani a Be. szabályrendszerét.*”⁵⁵ A rendeletben foglalt „*jogszabályi könnyítések bevezetésével vált tehát megelőzhetővé, hogy a büntetőeljárások megakadjanak, és garantálhatóvá az, hogy az eljárások észszerű időn belül történő befejezéséhez fűződő érdek is érvényesülhessen, még ilyen kritikus körülmények között is*” – emelte ki CZINE ÁGNES.⁵⁶

Az így bevezetett változtatások pedig nem bizonyultak rövid életűeknek. „*A jogalkotó előrelátását és óvatosságát mutatja, hogy a Korm. rendelet hatályvesztésével a büntetőeljárások folytatásában nem állt vissza a régi, Be. rendelkezéseinek megfelelő rend.*”⁵⁷ A veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készületségről szóló 2020. évi LVIII. törvény egyrészről a Be. rendelkezéseinek alkalmazására – 2020. december 31. napjáig – vonatkozó átmeneti szabályokat rögzített, másrészről módosította a Be. szabályait.⁵⁸

A pandémiával összefüggésben bevezetett eltérő szabályok fenntartásának lehetőségét a jogalkotó utóbb megvizsgálta. Ahogyan arra az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvény javaslatának végső előterjesztői indokolása kifejezetten utal: „*[a] koronavírus-világjárvány miatt elrendelt veszélyhelyzet, illetve egyéb különleges időszakok idején a büntetőeljárás szabályozás során számos, a Be.-től] eltérést engedő vagy előíró, átmeneti jellegű szabály került elfogadására. Az átmeneti jellegű szabályozás közelgő kivezetésre tekintettel indokoltá vált felülvizsgálni, hogy vannak-e olyan rendelkezések, amelyek normál jogrendbe iktatása, így állandó szabállyá alakítása indokolt. A Javaslat a jogalkalmazó szervek tapasztalatainak figyelembe vételével azokat az átmeneti szabályokat vezeti át a Be.-be, amelyek hosszú távon eredményesen szolgálhatják a büntetőeljárások lefolytatását és kompromisszumok nélkül megfelelnek a tisztességes eljárás alkotmányos követelményeinek.*”⁵⁹ Ilyennek bizonyult például a széles körben rendelkezésre álló, egyidejűleg kép- és hangfelvétel közvetítésére képes elektronikus csatornáknak az igénybevétele. Ezen eszközök használatát a Javaslat egyszerűsített telekommunikációs jelenlétként definiálta. Lehetővé vált továbbá az elektronikus kapcsolattartásnak nem minősülő egyszerűsített elektronikus úton történő kézbesítés.

⁵⁵ CZINE (2020): i. m., 66.

⁵⁶ CZINE (2020): i. m., 70.

⁵⁷ CZINE (2020): i. m., 70.

⁵⁸ Az átmeneti szabályok a jogszabály 188–219. §-aiban, míg a Be.-t módosító rendelkezések a 383–390. §-okban kaptak helyet.

⁵⁹ 2021. évi CXXXIV. törvény végső előterjesztői indokolása az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról, 3.13. Veszélyhelyzeti szabályok felülvizsgálata

Czine Ágnes a büntetőeljárás területére eső módosításokat értékelve arra is rámutatott, hogy a világjárvánnyal összefüggésben a büntetőjogi védelem mellett jóval nagyobb hangsúly helyeződött a szabálysértési jog területére eső védelmi eszközök alkalmazására. A koronavírus elleni közdelemnek így a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényben rögzített tényállások is fontos sarokpontjai.⁶⁰

3.4.3. A büntetés-végrehajtást érintő változások

„A koronavírus megjelenése a magyar büntetés-végrehajtást is rendkívüli helyzet elé állította, ugyanis néhány hét leforgása alatt kellett olyan döntéseket meghozni, majd azokat végrehajtani, amelyekben addig nem volt a magyar bv.-nek sem elméleti, sem gyakorlati tapasztalata” – írja CZENCZER ORSOLYA a járvány büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásait elemző monográfiájában.⁶¹

A veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet nyomán a büntetés-végrehajtást érintően elsőként a büntetés-végrehajtási bíró és a pártfogó felügyelő eljárása során a személyes kapcsolattartási formák mellőzését és a büntetés-végrehajtási szervezet biztonságos és hatékony működését kellett megoldani. A jogalkotó a büntetés-végrehajtással összefüggő feladatokat ezt követően a veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendeletben foglalta össze. A szabályok az elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak, valamint hozzátartozóik, továbbá a büntetés-végrehajtási szervek személyi állománya egészségének a védelmét és megőrzését szolgálták.

A szabadságvesztés büntetés végrehajtását érintő járványügyi szabályok kiemelt jelentősége abból fakadt, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek könnyedén a csoportos megbetegedés gócpontjaivá válhattak volna. Ma már tudjuk, hogy ilyesfajta krízissel hazánkban szerencsére nem kellett számolni. A megbetegedések száma a pandémia alatt mind az elítéltek, mind a bv. állománya körében alacsonyan maradt.⁶²

A megfelelő szabályozásnak a szabadságvesztés végrehajtását érintően azért is volt fontos szerepe, *„mert büntetés-végrehajtási körülmények között az elítéltek bizonyos alapvető jogait a büntetés-végrehajtási jogviszony tartalmának megfelelő-*

⁶⁰ CZINE ÁGNES: A járványügyi szabálysértésekről a világjárvány idején. In: KOVÁCS RÓBERT (szerk.): *Gazdaság és vírus*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021, 46.

⁶¹ CZENCZER ORSOLYA: *Quo Vadis büntetés-végrehajtás?* Historycum, 2022, 51.

⁶² CZENCZER: i. m., 125–130., 214–215., 220.

en egyébként is korlátozzák, így fokozott figyelmet, gondosságot, alapos mérlegelést és mértéktartást igényel annak eldöntése, milyen további korlátozó, szűkítő rendelkezések lehetnek e körben indokoltak és ezek lehetőség szerint hogyan ellensúlyozhatók.”⁶³ TÓTH MIHÁLY értékelése szerint a rendelettel bevezetett szabályok „összességében eleget tesznek ennek az igénynek. Az átmeneti szabályok célja elsősorban az [volt], hogy az új elítéltek befogadása során csökkentsék a járvány esetleges terjedésének kockázatát, a szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések esetében pedig az érintettek egymás közötti, elsősorban azonban a külvilággal való kapcsolattartását racionálisan korlátozva, illetve módosítva megelőzzék a fertőzés kialakulását, a vírus terjedését.”⁶⁴

A büntetés-végrehajtással összefüggő, az érintettek egészségének védelmét szolgáló, fenti célok érvényesülését a veszélyhelyzet megszüntetését követő időszakban a jogalkotó a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készültségről szóló 2020. évi LVIII. törvény büntetés-végrehajtást érintő rendelkezéseivel kívánta biztosítani.⁶⁵

A járványhoz kapcsolódó változásokat elemezve CZENCZER ORSOLYA hívja fel rá a figyelmet, hogy a módosítások, újítások egy része fontos felismerésekhez vezetett. Azokat a hivatali igényeket kielégítő tárgyalótermeket például, amelyeket 2020. június 10-re valamennyi bv. intézetben belül kialakítottak, a járvány csillapodását követően is tovább használják.⁶⁶ „Elterjedt és bevált az online kapcsolattartás, kiszélesedtek az e-learning lehetőségek a börtönökben, jelentősen fejlődött a bv. intézetek egészségügyi ellátottsága és eszköztára, kiderült, hogy eredményesen és hosszútávon lehet csökkenteni a zsúfoltságon számos alternatív megoldással, és így tovább.”⁶⁷ „A videohívás alapú internetes kommunikációs lehetőségek térnyerésével (vezetői értekezletek, rendezvények, konferenciák, tréningek stb.) az ügyintézés gyorsabbá, biztonságosabbá és költséghatékonyabbá vált” – emeli ki a pandémia pozitív hozadékait elemző tanulmányában BOZSÓ ZOLTÁN.⁶⁸

Ezen megállapításokkal összhangban mutat rá az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvény végső előterjesztői indokolása, hogy „[a] veszélyhelyzetre vonatkozó szabá-

⁶³ TÓTH MIHÁLY: A járványügyi veszélyhelyzettel összefüggő büntetés-végrehajtási rendelkezések. *Glossa Iuridica*. Jog és Vírus különszám. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 55.

⁶⁴ TÓTH (2020): i. m., 56.

⁶⁵ A Bv. tv. rendelkezéseinek 2020. december 31. napjáig történő eltérő alkalmazásáról a módosító jogszabály 236–245. §-ai rendelkeznek, míg a Bv. tv. módosításáról a 379–380. §-ok.

⁶⁶ CZENCZER: i. m., 54–55.

⁶⁷ CZENCZER: i. m., 293.

⁶⁸ BOZSÓ ZOLTÁN: A koronavírus-járvány pozitív hozadéka, országosan megújuló protokollok, metodikák, egységes eljárásrendek. *Börtönügyi Szemle*, 2021/3–4. szám, 208.

lyozás alatt a gyakorlatban a fogva lévő elítélt és egyéb jogcímen fogvatartott esetében a jelenlétének telekommunikációs eszköz útján történő biztosítása jól működött, ezért célszerű ezt a formát főszabályként meghatározni a Bv. tv.-ben a büntetés-végrehajtási bírói eljárásokban. Ugyancsak indokolt a bűnügyi jogsegélyi eljárásban alkalmazható távmeghallgatás (magyar terminológiával élve a jelenlét telekommunikációs eszközzel történő biztosítása) megjelenítése.”⁶⁹

3.4.4. A koronavírus járvány hatása a büntetőjogra és a büntető igazságszolgáltatásra

Látható, hogy a koronavírus járvány a büntető anyagi jog, a büntetőeljárás jog és a büntetés-végrehajtás jog szabályozására, továbbá ezen szabályok gyakorlati alkalmazásra is széles körben hatott. Így ezen válság vonatkozásában is igazolható, hogy a büntetőjog a válságkezelésben eszközként funkcionált, annak eszköztárát előbb a jogalkotás, majd a módosított szabályok alapján a jogalkalmazás is felhasználta a válságkezelés folyamatában.

Ki kell emelni, hogy az így bevezetett változtatások jelentős része bizonyult hatékonynak és előre mutatóknak, amelynek következtében szerepük a büntetőjogi szabályozásban és jogalkalmazásban megszilárdult, tartóssá vált. Ez pedig a pandémia jogfejlesztő szerepét is igazolja.⁷⁰

3.5. Orosz–ukrán háború

Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása az Ukrajnában kitört háború okán, 2022. május 25-i hatállyal változtatta meg a veszélyhelyzet szabályait. A kiegészült rendelkezés értelmében a Kormány nem csupán az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség, hanem szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében is ve-

⁶⁹ 2021. évi CXXXIV. törvény végső előterjesztői indokolása az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról, 4.2. A büntetés-végrehajtási bíró illetékességére vonatkozó szabályok egységesítése a felesleges áttételek elkerülése érdekében

⁷⁰ A SARS-CoV-2 koronavírus járvány következtében a büntető anyagi jogi rendelkezésekben bekövetkezett változásokról lásd AMBRUS: i. m., 4–17.; DOMOKOS: i. m., 73–83. A SARS-CoV-2 koronavírus-járvány következtében a büntetőeljárás jogi rendelkezésekben bekövetkezett változásokról lásd CZINE (2020): i. m., 59–71. A büntetés-végrehajtás területét érintően a SARS-CoV-2 koronavírus-járvány által kifejtett hatásokról lásd TÓTH (2020): i. m., 45–57.; BOZSÓ: i. m., 189–208., valamint CZENCZER ORSOLYA *Quo Vadis büntetés-végrehajtás?* című monográfiáját.

szélyhelyzetet hirdethet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be.⁷¹ A módosítás végső előterjesztői indokolása kiemelte, hogy az orosz–ukrán háború által előidézett „*humanitárius katasztrófa kezeléséhez és az átrendeződő, nemzetközi, gazdasági változások következményeinek kivédéséhez Hazánknak biztosítania kell a hatékony, gyors nemzeti válaszok kialakításának lehetőségét.*”⁷²

Ezt követően, 2022. november 1-jén léptek hatályba az Alaptörvény kilencedik módosításának azon rendelkezései, amelyek a különleges jogrendi szabályozás strukturális átalakítását végezték el. Az Alaptörvény kilencedik módosításával összefüggésben a jogalkotó a Btk. általános és különös részének egyes rendelkezéseit – és két, szövegezést érintő változtatás erejéig a Bv. tv.-t⁷³ – is módosította.⁷⁴ Az általános részt a katonákra vonatkozó rendelkezések körében, míg a különös részt a háborús bűncselekmények, a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények és a katonai bűncselekmények tekintetében, valamint néhány értelmező rendelkezéssel összefüggésben.⁷⁵

A szomszédos államban dúló háború, mint válsághelyzet kezelése érdekében tehát a jogalkotó a büntetőjogi szabályok módosításának a lehetőségével ezidáig visszafogottan élt.

4. A büntetőjogi szabályok válsághelyzetekkel összefüggő módosításának sarokpontjai

A fentiek alapján megítélésem szerint igazolást nyert, hogy a büntetőjog az elmúlt mintegy másfél évtizedben helyet kapott a válságok kezelésében szerepet játszó jogi eszközök palettáján. Ez a szerep a válság jellegétől és időtartamától függően természetesen változott. Példának okáért a módosítások hordereje és hatása kifejezetten jelentős volt a koronavírus járvány esetében, míg egészen csekély az orosz–ukrán háborús konfliktus kapcsán.

⁷¹ Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása (2022. május 24.) 1. cikk.

⁷² Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása végső előterjesztői indokolása (2022. május 24.) Általános indokolás.

⁷³ 2022. évi VII. törvény egyes törvényeknek a honvédelemmel, a gazdaságfejlesztéssel, valamint a kormányzati igazgatással összefüggő módosításáról 75. §.

⁷⁴ 2022. évi VII. törvény egyes törvényeknek a honvédelemmel, a gazdaságfejlesztéssel, valamint a kormányzati igazgatással összefüggő módosításáról 57–65. §.

⁷⁵ Így például a Btk. 428. §ban kiegészült a hadkötelezettség teljesítésének akadályozása tényállás, valamint a Btk. 437. §-ában a szolgálat megtagadása tényállás; módosult a Btk. 154. §-ában a háborús fosztogatás tényállás és a Btk. 442. §-ában a zendülés tényállás.

Kérdésként merülhet fel ugyanakkor, hogy mely egyéb szempontjai lehetnek, beazonosíthatók-e határai vagy korlátai a válságjelenségekre adott büntetőjogi válaszoknak. Mikor és meddig elfogadható a büntetőjog alkalmazása a válsághelyzetek kezelésében? A kérdést a büntetőjog társadalmi rendeltetéséből kiindulva végső soron úgy is feltehetjük: hogy mikor összeegyeztethető a büntetőjog válságkezelés eszközeként betöltött szerepe a büntetőjog eredeti feladatával és funkciójával?

A büntetőjog művelői közül többen figyelmeztetnek a jogterület válságok kezelésében való felhasználásának a veszélyeire. NAGY FERENC szerint a „biztonságot fenyegető, egyre kiélesedő veszélyhelyzeteket tekintve a büntetőjog alapelvei meginogni látszanak, és fennáll az a veszélyes lehetőség, hogy a jogállam helyébe a biztonsági állam és a biztonsági büntetőjog lép.”⁷⁶ „Éppen az ilyen válságos időkben nem, illetve nemigen köthető kompromisszum a világos és koherens jogállami garanciális elvek és az ezeket lépten-nyomon felülírni kívánó joggyakorlat igényei között.”⁷⁷ TÓTH MIHÁLY szintén figyelmeztet rá, hogy „[a] hagyományos büntetőjogi dogmatika egyes tételei a világ változásaival együtt módosulhatnak, fejlődhetnek, de nem veszíthetik el szoros kapcsolatukat az egyetemes emberi jogok humanista értékeivel és a jogállam alapeszméivel.”⁷⁸

A szakirodalmi álláspont szerint tehát a büntetőjog válságkezelésben betöltött szerepe veszélyeket is hordoz magában. Annak lehetőségével is számolni lehet ugyanis, hogy a válságközpontú jogalkotás képes háttérbe szorítani vagy akár erodálni a büntetőjogi intézményeknek, sőt akár a büntetőjog rendszerének tradicionális eszmeiségét, hagyományos értékeit. Szükség van ezért olyan biztosítékokra, amelyek határt, kereteket szabnak a válságközpontú felhasználásának.

A büntetőjogi norma keletkezését vizsgálva foglalta össze KIRÁLY TIBOR, hogy melyek azok a garanciák,⁷⁹ amelyek biztosítják, hogy a büntetőjog a társadalmi értékek védelmében hatékony eszközként, megfelelően funkcionáljon, „hogy a bűnösöket vonják felelősségre, és csak a bűnösöket, az ártatlanokat pedig oltalmazzák.”⁸⁰ Elsődleges garancia a politikai akarat, amely a törvényesség megtartását kívánja. A garanciák második rétegét az a követelmény és tény formálja, miszerint a büntető jogalkotás törvényi úton történik. Harmadik réteg a társadalomtudományok és különösen a jogtudomány által kidolgozott, a büntetőjogba és az igazságszolgáltatásba beépíthető – és e célból a törvényhozás számára felkínált – jogi biztosítékok

⁷⁶ NAGY: i. m., 167.

⁷⁷ NAGY: i. m., 125.

⁷⁸ TÓTH MIHÁLY: Adalékok a büntetőjogi dogmatika válságához. In: *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, Acta Juridica et Politica Tom. LXXXI. 2018, 953.

⁷⁹ KIRÁLY TIBOR: A büntetőjog és a garanciák. *Jogtudományi Közlöny*, 1981/5. szám, 363–364.

⁸⁰ KIRÁLY: i. m., 363.

rendszere. Ezek között említi a szerző az egyéni büntetőjogi felelősség elvét, az officialitást, az ártatlanság véelmét vagy a *nulla poena sine lege* jogelvet is. Végül igényelnünk kell, hogy a társadalom ismerje és elismerje saját felelősségét. A társadalom ezen tudata és szerepvállalása a garanciák negyedik szintje. A biztosítékok ezen általános megfogalmazása irányt mutat a jogalkotás számára, amelyet még akkor sem lehet figyelmen kívül hagyni, ha egyes elemeit a válságok idején fennálló különleges jogrendre tekintettel árnyaltan kell értelmezni.

Király Tibor garanciarendszerének elemeiből kiindulva és összevetve azt a fenti szakirodalmi álláspontokkal, valamint jogrendszerünk hatályos rendelkezéseivel megállapíthatjuk, hogy a keresett garanciákat már a legmagasabb jogforrási szinten, az Alaptörvényben is megtaláljuk. Elsődlegesen az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye az, amit ebben az összefüggésben említeni kell. Az Alkotmánybíróság idevágó értelmezésében:⁸¹ „[a]lkotmányos jogállamban a büntetőjog nem pusztán eszköz, hanem értéket véd és maga is értékeket hordoz: az alkotmányos büntetőjogi elveket és garanciákat. A büntetőjog a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapja és egyúttal az egyéni jogok védelmének szabadságlevele is. A büntetőjog értékvédő ugyan, de szabadságlevélként az erkölcsi értékek védelme körében nem lehet az erkölcsi tisztogatás eszköze.”⁸² Szintén utalni kell az Alkotmánybíróság azon következetes gyakorlatára, amelynek értelmében „[a] büntetőhatalom jogállami gyakorlásának további ismérve, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás egészére – a büntethetőség feltételeitől kezdve a büntetés végrehajtására vonatkozó szabályokig – ugyanazok az alkotmányos követelmények érvényesek. A büntető anyagi jog büntetéssel fenyeget, a bíróság a szankciót a törvényben szabályozott eljárás során kiszabja, az állam pedig a végrehajtó szervek eljárása útján végrehajtja: így áll össze a büntető igazságszolgáltatás komplex, összefüggő szabály- és intézményrendszere. Az alkotmányos büntetőjog által szabott korlátok pedig ezen büntetőjogi felelősségi rendszer valamennyi elemére és intézményére vonatkoznak.”⁸³

Irányt mutatnak továbbá az Alaptörvény XXVIII. cikkében rögzített bírósági eljárási garanciák is. Ezek közül különösen releváns az ártatlanság véelme [XXVIII. cikk (2) bekezdés], a védelemhez való jog [XXVIII. cikk (3) bekezdés], a *nullum crimen sine lege*, a *nulla poena sine lege* elvek [XXVIII. cikk (4) bekezdés] és a *ne bis in idem* elve [XXVIII. cikk (6) bekezdés].

Az alkotmányos szintű biztosítékok mellett a büntető tárgyú törvények alapelveire is támaszkodhatunk. Ezek ugyanis irányt mutatnak és egyúttal határokat

⁸¹ 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77, 86.

⁸² Az alkotmányos büntetőjog értelmezéséről lásd CZINE ÁGNES: *A tisztességes bírósági eljárás*. Budapest, HVG-Orac, 2020, 125–129.

⁸³ 16/2014. (V. 22.) AB határozat, Indokolás [59].

szabnak a jogalkotás és jogalkalmazás számára egyaránt. Ezáltal orientáló és egyúttal determináló jelentőségű általános jogtételek.⁸⁴

Az így összeálló garanciális követelményrendszer további elemzése meghaladja jelen tanulmány terjedelmi kereteit. Annyit azonban teljes bizonyossággal megállapíthatunk, hogy jogi szabályozásunk rögzíti azokat a sarokpontokat, amelyek mentén a büntetőjog válságkezelés eszközeként történő alkalmazása aggályoktól mentesen, a büntetőjog társadalmi rendeltetésével összhangban alkalmazható.

5. Következtetés gyanánt

Az elemzett válsághelyzetek és a büntetőjog, valamint a büntető igazságszolgáltatás kapcsolata a fenti elemzés tanulságait levonva egyrésztől közvetlen, másrésztől korlátozott. A közvetlenség igazolására a válságidőszakokban tapasztalt jogszabályi módosítások szolgálnak. Ezek alátámasztják, hogy a jogalkotó előszeretettel hívja segítségül a büntetőjog egyes területeit ahhoz, hogy a válság okozta krízis megoldásában segítségére legyen. Ilyen módon a büntetőjog a válságkezelés közvetlen eszköze. A kapcsolat korlátozott jellege alatt pedig azt értem, hogy annak meghatározhatóak a sajátos szempontjai és keretei, amelyek a büntetőjog válságkezelésben betöltött szerepét összeegyeztethetővé teszik társadalmi feladatával és funkciójával. Ezekkel együtt körvonalazhatók azok az összefüggések, amelyek a büntetőjog területére eső beavatkozás és reakció sajátosságait adják. Ilyen módon őrizhető meg a büntetőjog eredeti szerepvállalásán túl a jogrendszer koherenciája, és biztosítható jogrendszerünk alkotmányos elveinek és követelményeinek a tiszteletben tartása is.

Jelen tanulmány ilyen megközelítésben inkább gondolatébresztő, mintsem konkrét tanulságok levonására alkalmas. Az elemzés további lehetőségeit nyitja meg a válságok és a büntetőjog közvetlen és komplex viszonyrendszerében a jogalkotó által választott beavatkozás mértékét és módját, annak a válságkezelésben elért hatékonyságát vagy az egyes válságidőszakokhoz kapcsolódó jogszabályi változások jogrendszerre és jogalkalmazásra gyakorolt egyedi hatásainak a vizsgálatát érintően. Az elmúlt időszak vészjósló tapasztalataiból kiindulva számíthatunk rá, hogy ilyen és hasonló további elemzéseknek a jövőben is hasznát vehetjük.

⁸⁴ A megállapítást TREMMEL FLÓRIÁN ugyan a büntetőeljárás alapelvei kapcsán tette. Meglátásom szerint ugyanakkor az alapelvek általános jellemzéseként is értelmezhető. TREMMEL FLÓRIÁN: *Magyar büntetőeljárás*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2001, 65.

DR. LUKÁCS KRISZTINA

Abstract

THE ROLE OF OUR CRIMINAL LAW IN ADDRESSING THE CRISES OF THE 21ST
CENTURY

The crises of the past decade and a half have required the Hungarian legislator and legal practitioners to use a variety of legal instruments to counter the consequences of the shocks and to repair the damage caused. The present study seeks to answer the question of to what extent and why criminal law has been given a place in the palette of these instruments. How have these unexpected situations affected domestic criminal law and criminal justice? What are the characteristics of intervention and reaction in the field of criminal law?

The analysis takes the social function of criminal law as a starting point to examine the role of this field of law in crisis management. It looks at the changes in criminal law in the context of the 2008 global economic crisis, the migration crisis, the terrorist attacks in the world in the first decade of the new millennium, the coronavirus pandemic and the Russian-Ukrainian war. It then outlines the specificities of criminal law responses to crisis phenomena.